

DR. ACSAY TIHAMÉR:

AZ ÉRTELMISÉG ÚJ MUNKATERÜLETEI.

Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az intelligencia válságáról szóló ankét borán alkalmunk volt eddig megismerkedni e probléma elméleti alapjával és különböző elvi vonatkozásaival, láttuk a jelenlegi súlyos helyzet képét statisztikai pontossággal felrajzolva és világosság esett számos olyan momentumra, amelyek orvoslást kívánnak. Ezekután eljutottunk az ankét végső céljához, ahhoz a nyomasztó eb felelősségteljes kérdéshez: mit most és mit ezután? Ennek megválaszolása nélkül elvesztené az ankét az eléje tűzött, kifejezetten gyakorlati célt. Az eddig elhangzott elvi megállapítások azonban olyan erejűek amelyek elbírják a gyakorlati élet problémáit, sőt igazolását nyújtják annak, hogy nagyszabású gyakorlati megoldás csakis erős elméleti megalapozásra épülhet fel, mert éneikül sohasem lehetünk biztosak, nem indul-e egyszer süppedésnek a talaj.

A kérdés, amelyet meg kell oldanunk, nem könnyű. Egyszerre kettős feladattal állunk szemben: gondoskodni kell kenyérről, az állástalan értelmiségiek nagy tömege számára, különösen a fiatal generáció körében, de törekedni kell ugyanakkor arra is, hogy az elhelyezkedettek kenyere több, jobb legyen, mint amennyiből manapság tengődnek.

A megoldás keresését viszont két irányban el kell határolni. Új állásokat vagy munkaalkalmakat teremtem öncélúan pusztán csak azért, hogy egyes

csoportoknak megélhetést nyújtunk (mint azt logotóbb az ügyvédek érdekében megkísérelték az okirati kényszer kiterjesztésének tervével) nem szabad, de ugyanígy megtakarítás, racionalizálás vagy egyéb címeken meglevő állásából sem szabad kiemelni senkit, amíg részére más helyet biztosítani nem tudunk. Ezt nemcsak az emberiesség érzése és a szociális meggondolás kívánja így, de az egyszerű gazdasági szempont is. A régi jövedelemforrásuktól eltávolítottak nem óhajtanak éhenhalni és az elemi életösztön parancsára valamiképen úgy is kihatják a gazdasági élet folyamából azt, ami fenntartásukra szükséges, de éppen mert a gazdálkodás rendes menetébe beiktatva nincsenek, ezt a dolog természete szerint csak improduktív, sőt illegális módon tehetik s valósággal élősdivé lesznek a társadalom testén. Nyilvánvaló, hogy az ilyen eljárás még gazdaságilag sem megoldás.

A gazdasági rend átalakítása.

Nagyobbszámú intelligenciát fenntartani csak olyan ország tud, *amely intenzív termelést folytat, tehát a javakból nemcsak maguknak az előállító fizikai munkásoknak, hanem a szellemi foglalkozásúaknak is elegendő mennyiségben juthat*, csereértékül az általuk nyújtott szolgálatokért, legyen az alkotó, szervező, igazgató, tanító, művészi vagy gyógyító tevékenység. De természetesen ez önmagában nem elegendő, szükséges az is, hogy a termelés eredménye igazságosan és célszerűen oszoljék el, az intellektuális elemeknek is jusson belőle elegendő, fizikai és kulturális igényeikhez mért mennyiségben. Ez az egész folyamat természetesen közvetett: a népesség általános vagyonosodása, jólétének egyetemleges emelkedése szükséges hozzá, hogy abból azután a magasabbrendű szolgáltatások igénybevételére is juthasson.

Ma mindkettőt, a termelés igazi bőségét és a jövedelem eloszlásának igazságát, sőt egyáltalán bár-

minő tudatos rendjét egyaránt nélkülözzük. Ha a helyzet megjavításának módját keressük, nem okozhat elvi nehézséget az a még fennálló és megdönteni nem is óhajtott állapot, hogy a vagyon különböző tömbjei, amelyekből a termelés folyamata elindul, amelyekből a jövedelem fakad, magántulajdonban vannak. Tudatában kell lennünk annak, hogy minden vagyon és minden jövedelem az emberek egész sorának közvetett és közvetlen együttműködéséből állott elő, vagy magának a teremtés művének egy darabja, tehát eredeténél és r é n deltetésénél fogva többé-kevésbé az egész társadalomé. Ha ilyen kollektív szemlélettel nézzük a gazdasági élet tartalmát, el kell ismernünk a társadalom, az állam jogát, hogy belenyúlhasson a termelés és jövedelemeloszlás folyamatába.

A társadalomnak joga van megkövetelni a föld és tőke tulajdonosától a minél nagyobb készletek termelését. Tűrhetetlen az, hogy birtokosok saját tetszésük szerint extenzív gazdálkodásra térhessenek át, pusztán csak azért, mert egyénileg éppen ez nagyobb jövedelmet nyújt, s ugyanakkor legyenek emberek, akik éhenhalással küzdenek. Tűrhetetlen, hogy sokhelyütt úgy túrják a talajt, mint századokkal ezelőtt s a legönkényesebben gazdálkodjanak azzal a földdel, amely csak korlátolt mennyiségben adatott a társadalomnak, amelynek termelő erejét a legnagyobb szorgalom árán sem pótolhatja a társadalom más után.

De ugyanezt el lehet mondani nemcsak a föld, hanem az ipari tőke urairól is. Tudjuk, hogy a termelés fizikai és technikai feltételeinek javulását nem éppen mindig arra használják fel, hogy a javak mennyiségét növeljék a társadalom számára, vagy az árakat szállítsák le, hanem sokszor egészen egyszerűen csak úgy fogják fel, mint ami szélesebb jövedelem kihasítására ad lehetőséget. Tudjuk, hogy *a racionalizálást nem úgy tekintik és iktatják be a termelés szervezetébe, mint amely az emberi munka fáradoalmait van hivatva csökkenteni, azt*

nyugodtabbá tenni, hanem a munkaidőnek ugyanakkor változatlanul való fenntartásával a dolgozói tömegeit teszik vele kény ért elenné.

De a szét folytatott jövedelem elkobzása is oly egyenlőtlen, oly szeszélyes, hogy a társadalom nagy részének és főleg éppen az intellektuális rétegeknek is további megrövidítését jelenti.

A keresztény gazdasági filozófiával merőben el-
lentétben áll a kapitalista rendszernek az a korlát-
lan szabadsága, hogy a termelést és a javakat kizá-
rólólag mint az egyéni haszonszerzés forrását te-
kintse és ne mint a társadalom egészének táplálá-
sára szolgáló folyamatot, amelynek mind köny-
nyebbé és teljesebbé kellene tennie az életet, *minden ember életét.*

Nemcsak jog, hanem kötelesség is, hogy bele-
nyúljunk a dolgok mai folyásába. Az intelligenciá-
nak mint a társadalom gondolkodásra és szellemi
vezérlésre hivatott osztályának lelkiismereti pa-
rancsa, humanitárius és nemzetpolitikai feladata,
– ugyanakkor a bevezetőül mondtak szerint
elemi létérdeke is, – hogy *élére álljon egy új gaz-
dasági és szociális rend kialakításának*, megvaló-
sítva a társadalom minden tagjának nagyobb jólé-
tét, több gazdagságát és végre maga számára is a
méltó életfeltételeket.

A középosztálynak óz a feladata annál sürgetőbb,
mert benne élünk a kapitalizmus és szocializmus
nagy harcában, amely mindezeket a kérdéseket dön-
tésre fogja mielőbb vinni, és tehetetlenül vergődve
a kettőnek nyomása közt lassan felőrldök maradék
erőnk is. Az intellektuális elemeknek nem érdeke
sem a kapitalizmus, sem a szocializmus győzelme.
A kapitalisták kemény uralma alól fel akarunk mi
is szabadulni, de nem óhajtunk a tömegek zsarnok-
sága alá sem kerülni. Az egyéni szabadság szerte-
lenségeit meg akarjuk nyirbálni, de az individu-
umokat nem akarjuk kollektív formákba gyúrni,
meg akarjuk őrizni minden emberben a munkakész-
ség egyéni lendítő erejét, a személyiség méltóságát,

az érdemek és az igazi tekintély tiszteletét, a társadalom hierarchikus felépítését, viszont szükségesnek tartjuk, hogy az egyéni erők vonalait egymás mellé rendezzük, átvegyük a szocializmusból *a szerzes elemét*, a rendező gondolatot, hogy a magántulajdon fenntartása mellett is több tudatosság, nagyobb tervszerűség legyen a gazdasági életben.

Ismétlem, ha az intellektuális réteg el akarja háritani magafelől azt a megsemmisítő nyomást és veszedelmet, amelyet a kapitalizmus és a szocializmus, egyik jobban mint a másik, egyaránt jelent ránézve, meg kell keresnie és kemény határozottsággal ki kell harcolnia mielőbb azt az új társadalmi életformát, amelyről a nagyemlékezetű *Prohászka* püspök egyik utolsó beszédében szintén azt mondta: a kapitalizmus így nem maradhat, ahogyan van, valaminek jönnie kell helyette.

A termelés fokozása és szervezése.

Ennek a sürgető, de távolbanyuló programnak első étapeja a termelés fokozásának kiküzdése volna. Magától értetődik, hogy a termelés tudatos és nagy-szabású megszervezése csak az értelmiségi elemek közreműködésével történhetik és így *ennek a szervező munkának elvégzése már is új munkaterületet jelentene számukra, működésük eredménye pedig rövidebb-hosszabb lejárattal minden téren a társadalom gazdagságának olyan új forrásait nyitná meg, amelyek az általános nemzeti vagyonosodás növelésével módot adnának széles tömegeknek, hogy minél nagyobb mennyiségben vegyék igénybe a kultúrjavakat és mindazokat a szolgáltatásokat, amelyek az intelligenciától erednek, tehát idővel az értelmiség tagjai, bár magában a gazdasági életfolyamatban közvetlen szerepük nincs, valamenynyien táplálkozni tudnának a termelés ezen új forrásaiból.*

Trettina Jenő igen tisztelt barátom, aki e sorozat egyik előadását tartotta, összeállított több konkrét

munkakört, amelyeknek betöltésére a termelés fokozása érdekében szükség volna. Ezeket a magam részéről is kiegészítettem és bátor leszek egymásután ismertetni, szükségesnek tartom azonban félreértés elkerülése végett előrebocsátani, hogy vagy olyan állami vagy egyéb közületi állásokról van szó, amelyeket egyszerűen a ma improduktív célra használt tisztviselők átcsoportosításával, esetleg átképzésével lehetne betölteni, vagy a magángazdaságoknál, magánvállalatoknál volnának szervezendők, sőt esetleg szabadfoglalkozású pályák lennének, tehát az állami költségvetés terhét nem növelnék, vagy ha kisorszben mégis új állami állások kreálását kívánnánk, ezúttal olyan állások volnának ezek, amelyek nem improduktív helyfoglalási, hanem termelő, jövedelemfakasztó célt szolgálnának.

Így mindenekelőtt annak a hangoztatott alaptételnek megvalósítására, hogy a magántulajdon rendjének rendetlenségét, ziláltságát csökkentjük és a gazdasági élet bizonytalan botorkálásán az egyéni termelés fenntartása mellett segítsünk, szükséges *a statisztikai szolgálat és különösen a gazdaság statisztika, a konjunktúrakutatás* kereteinek kiszélesítése, ezen a téren nagyszámú új erő beállítása. Ilyen irányban már is jelentős kezdeményezések vannak, de ez még mindig csak a csírája annak a nagyszabású és ugyanakkor a legkisebb részletekig lehatoló munkának, amelyre gondolok; nem csekély számú emberre volna szükség abban a munkában, amely a gazdasági élet hullámozásának mostani tudományos szélességű mérésén kívül gyorsütemű statisztikai hírszolgálatot is nyújtana, szinte a meteorológiai jelentések mintájára. Céltalan próbálkozásokban, felesleges kísérletezésekben elkallódott gazdasági erők halmazát takaríthatnák meg és viszont ötletek sokaságát nyerhetnék ezen a réven termelők és kereskedők egyaránt, bőven kiegyenlítődven a statisztikai szolgálatra fordított munkaerők költsége.

A mainál rendszeresebb és tudatosabb alapokra kellene helyezni a *parcellázások* irányítását, valamint a *hitelorganizációt*, mindkettő a termelés eszközeit lévén hivatva megadni. Nyilvánvaló, hogy ha nagyobb áttekintés biztosításával, célszerűbben dolgozó apparátussal a föld és pénz megoszlását a mainál hatékonyabb módon tudjuk teljesíteni, akkor ez maga után fogja vonni a fokozott termelékenységét.

Nem kisebb jelentősége volna, hogy a termelőeszközökön túl a munka módszere és menete is végre organizáltassék. Kifejezetten agrárállam lévén, különösen szükséges lenne, hogy a *mezőgazdasági üzemek organizálása* és folytatólag az *értékesítés irányítása* is tudatosabbá, komolyabbá váljék. Sajnos, alig merünk álmodni is erről, amikor ma ott tartunk, hogy a nagybirtokon a *gazdatiszt* munkakörben foglalkoztatott erőknél csak 35 százaléka okleveles, a többinek legfeljebb földművesiskolai képezése van s ugyanakkor a diplomások közül négyezer ember bolyong kenyér nélkül. Ennek a kérdésnek a többtermelés és a hozzákapcsolódó többértékesítés szerinti megoldása álláshoz juttatna a szakemberek különleges organizátor-típusán kívül egész sereg *gazdatisztet*, akiknek fenntartása közreműködésük nagyobb eredményéből önmagától adódna. Egész tömeg elhelyezéséről beszélhetünk, mert elérkezett az ideje annak, hogy a kisbirtokoknak is meglegyen a maguk *gazdatisztje*, annak a *gazdatisztkári* intézménynek bevezetésével, amelyet *Grabovszky Miklós* dr. miniszteri tanácsos máris komoly formában kezdeményezett. Olyanféle szabadfoglalkozású szakértők lennének ezek, aminők az ügyvéd vagy orvos és tanácsadásba állának rendelkezésére a falvak népének földművelésben és állattenyésztésben. Ha látni fogja a gazdálkodó nép, hogy útbaigazításaik nyomán hasznos eredményekhez jut, kétséggel fogja megadni munkájuk díját, amelyet gazdaságosabbnak fog tartani, mint például az orvos honorálását.

Idetartoznék az *Ingenieur agronomique*, vagyis a mezőgazdasági mérnök, az agrokémikus bevezetése a magyar földre.

A nagyobb ipari vállalatoknál viszont *ingénieur social* volna elhelyezhető, amint az külföldön már sokfelé megvan. Ennek feladata volna a gyár szolgálatában álló munkásságról való szociális gondoskodás: a bérviszonyok figyelése, e tekintetben esetenként javaslatok tétele, közös beszerzési akciók, főleg azonban a lakáskérdés irányítása, oly teendők, amelyeket a messzebbre tekintő kapitalista felhasználás magának a termelésnek érdek vonalába is bele tud állítani.

A sokat emlegetett, némi romantikus színnel is körülhímezett *háziipar* sem fog addig komoly kibontakozáshoz juthatni, főleg pedig a benne dolgozók nem fogják addig megérdemelt jövedelmüket megtalálni, amíg annak szervezésére nem fognak erők rendelkezésre állni. Kezdve a propagandán és annak megjelölésén, hogy mit és hogyan érdemes termelni, az anyag beszerzése, az értékesítés lebonyolítása csupa oly feladat, amelyet éppen kis egzisztenciák maguk ellátni nem tudnak, de viszont éppen e problémák megoldása esetén bőven fedezhetők volnának a hozzá szükséges intellektuális erők költségei.

Magánál az államnál elsősorban a közmunkáknak a mainál sokkal komolyabb organizálására volna szükség. Félelmetesen nagy Összegek folynak el az állampénztárból beruházási és tatarozási célokra, így különösen út-, híd- és egyéb építkezésekre, különböző műszaki munkákra. Az 1925-29. évek közt egymilliárd pengő ment hasonló rendeltetésre. Ma azonban a helyzet az, hogy e munkák szükségességének megállapításánál, a vállalkozási megbízások kiosztásánál, de ugyanígy a kivitel ellenőrzésénél az állam nem tud vagy nem akar a kellő hozzáértéssel és komolysággal eljárni. Hallatlan túlkiadások vannak, de nem is olyan értelemben, hogy bár közvetlenül nem szükséges célokra, mindamelllett a gaz-

dasági vérkeringés felfrissítésével folynék el a pénz, hanem oly képen, hogy a szóbanlevő munkákat néha százszázalékos, sőt annál is nagyobb túlfizetéssel adják ki. Nyilvánvaló, hogy az ilyen többletek nem munkabérek s nem is anyagáruk alakjában örlenek szét az országban. Az adózok felesleges igénybevételét s amellet nem egyszer kifejezetten rossz munkák szolgáltatását akadályozná meg *a közmunkák olyan műszaki vezérkarának és ellenőrzőszervezetének* kiépítése, amely nem a bürokrata, hanem a szakértő szemével tudná nézni a dolgot.* Olyan tétel volna ez a költségvetésben, amely bőven megtérülne a mai rendszertelen, szakszerűtlen és felszínes gazdálkodás megszüntével, de részben elérhető volna már a mai hivatalnokapparátus célszerű átcsoportosításával is.

Ezeken a Trettina Jenő felsorolásában foglaltakon kívül joggal mutatták rá másoldalról arra, hogy a nagyobb érdekű *társadalmi szervezetek* (gazdasági, szakmai, kulturális, vallási és egyéb alakulatok) szintén saját érdekükben járnának el, ha céljaik szolgálatára mindenkor intelligens és külön kiképzett szervező erőket állítanának be, akik a programba vett érdekek irányában több hatóerővel, nagyobb céltudatossággal, technikailag és szellemileg egyaránt fokozott készséggel tudnának dolgozni. Ma ezen a téren sokszor nagy személyi hiányokat tapasztalhatunk; minden különösebb meggondolás nélkül iktatnak be hasonló állásokba olyanokat is, a kiknek sem általános képzettségük, sem speciális kiképzésük nincs meg, pedig ezeknek az egyesületeknek munkássága többnyire a gazdasági és társadalmi élet érdekharcaiba vág bele s a közélet mozgási törvényeinek, a tömegerők játékának, az anyagi, személyi, lelki tényezőknek alapos ismeretére van szükség célravezető működésükhöz.

* Az azóta hivatalosan is nyilvánosságra jutott megdöbbentő, de nem meglepő panamak fokozottan indokolják ennek a szükséges intézménynek megteremtését.

Azok a testületek, amelyek hivatásbeli, tehát többé-kevésbé materiális irányban fogják össze tagjait, pusztán gazdaságilag is megtalálnák számításait ilyen erők beiktatásával.

A mostanáig felsorolt munkakörök olyanok, amelyek termelőerőt avagy racionális megtakarítás lehetőségét jelentenék a társadalom számára s így közvetlenül ugyanazon ágazatban, vagy közvetve a gazdasági élet összefüggésén keresztül meghoznánk azt a többletet, amelybe betöltésük kerülne, nem is szólva a nemzeti vagyonosodás ezen túlmenő emeléséről. Hozzávetőleges számítás szerint körülbelül hatezer főiskolai képesítésű ember részére jelentenének helyet, különvéve még az elhelyezhető gazdasizteket, akik önmagukban többezer főre menének.

A munka- és jövedelemeloszlás rendezése.

De legyen szabad az eddigi felsorolást a magam részéről kiegészítenem és evégből tovább mennem a gazdasági élet folyamatában. Amint már bevezetőül mondtam, mai gazdasági rendünkben a termelésen kívül a jövedelem eloszlása is, sőt elsősorban éppen ez kíván átrendezést; *ez van hívva a termelőképeség és a fogyasztóerő egyensúlyánál' biztosítására is.* Amennyire visszas és legtöbbször felesleges az állam egyre fokozódó beavatkozása egyéb területeken, annyira kívánatos és egyúttal tapintatosan megoldható a jövedelemelosztás fázisában. Semmifele elvi szempontot nem törne át például, ha a jogilag amúgy is nyilvános számadásra kötelezett vállalatok jövedelmét komoly ellenőrzés alá vennék *hivatásos revizorok* segítségével. Tudjuk, hogy ma e vállalatok mérlege csak ritkán fejezi ki a valóságos állapotot, néhány összefoglaló tételben sűrített számadásaik nem adnak világos képet még akkor sem, ha esetleg minden könyvelési játék vagy éppen hamis adatok nélkül készülnek is. Pedig valóságos jövedelmük kimutatásának nagy je-

lentősége volna a gazdasági élet egész vonalán. Lehetővé tenné ez, hogy végre a nyilvánosság napfényére kerüljön a kartellek árpolitikája és már ez a világosság is feszélyezze a rablás szem éretlen ségét, ami a fogyasztóközönség körében a középosztály helyzetét szintén lényegesen megkönnyítené. (Az árak szabályozása a jövedelemelosztás rendezését is jelenti.) De érdeke volna a kisebb részvényeseknek is, akiket ma kismizmiznek a vállalat tulajdonképeni birtokosai; ismét olyan jelenség, amely a lateiner középosztálynak is számos tagját közelről érinti: jelenleg a helyzet az, hogyha részvényes, közvetlenül az osztaléknál károsítják meg, ha pedig már kedvét vették a részvényvásárlástól és arra készítették, hogy inkább takarékbetétekbe helyezze el pénzét, akkor ugyanazt a pénzt a bankok vállalataikban mint üzemi tőkét forgatván, az alacsony betétkamat és a haszon közti különbözetet a maglik számára szerzik meg; nemszólva arról a körülményről, hogy ilymódon *a tőkével való rendelkezés átcsúszik teljesen a plutokrácia kezébe, amely volta-képen nem is tulajdonosa a tőke nagy részének.* Ha ezzel a mai állapottal szemben *a gazdasági életben is fel szabad vetnem a demokratizálás és önrendelkezés gondolatát,* akkor ennek megvalósításához szükséges, hogy a vállalatokban való részvényesi érdekeltségre kedvet és készséget ébresszünk. Ennek útja a részvénytársaság egyetemes reformja mellett mindenekelőtt a mai osztalékpolitikának megjavítása, legalább a könyvrevízió nyomása alá helyezve azt. (Mindez egyébként áll a szövetkezeti mozgalom nagyrészére is.) Ehelyütt csak mellékesen jegyzem meg, hogy a javasolt reform a gazdasághatalmi és jövedelemmegosztási szempontokon kívül bizonyára sarkalólag hatna a tőkegyűjtésre is. A közhitelű revízió kívánatos lenne még a kincstár számára is, amely ma nem egyszer nevetséges jövedelemtöredék után kapja az adókat. S végül – amit e helyütt elsősorban kellett volna említenem, hiszen ezúttal nem általános gazdasági program nyújtá-

sáról van szó, hanem speciálisan a középosztályról – szükséges lenne a revízió, az igazi jövedelem megállapítása a magánhivatalnokok, mérnökök és természetesen ugyanígy a munkások szempontjából is, akiknek számára a jövedelem egy hányadát törvényileg kellene biztosítani (megadva az általános kulcson belül a kategóriánként egy-egy főre eső minimális százalékot is). A nagyvállalatok fizetés- és bérpolitikájának ilyen szabályozása kihatna az áralakulás törvénye szerint az egész munkapiacra, azokra a kisebb üzemekre is, amelyeknek nyilvános ellenőrzése nehézkes és erőszakolt lenne.

Látjuk, hogy egész gondolatsor, a gazdasági élet átformálásának többszörös szempontja szól a mai fikció megszüntetése és a valóságos jövedelem felderítése mellett. A jövedelem egyetlen szamba-vehető kontrolja pedig csak az lehet, ha a *revizori intézményt* kötelezően bevezetnék oly módon, hogy a cégbírószágtól kirendelt revizor a könyvelésnek és mellékleteinek valóságát végig ellenőrizné. Díjazásukat természetesen a vállalat terhére utalnák ki, ami voltaképpen magángazdasági szempontból sem jelentene improduktív kiadást. Az eddig csak elméletileg létező nyilvánosság valóvá tételével a vállalatok jövedelmének elosztása szükségszerűen egészségesebbé válik és így a kisebb részvényesek a mai helyzethez képest csak többelhez jutnak, a revizorok díjazása tehát végeredményében a nagy részvényesek ma álutakon zsebetett jövedelméből fog leesni. Angliában ma ezen a réven 18.000 hivatásos revizor találja meg kenyerét. Ha egyszerűen a lakosság arányszámát vennők, Magyarországon ez 3000-nek felelne meg, mivel azonban természetesen a tőkeerőt is figyelembe kell venni, e tekintetben pedig lényeges különbség az öt világrész gazdasági erejét magábagyűjtő Anglia és mi közöttünk, hozzávetőleg csupán 1000-re teszem azoknak a számát, akik ily módon gazdaságilag indokolt elhelyezéshez juthatnának.

Szükség volna a *munkaközvetítésnek* is a mai-

nál nagyobbarányú kiépítésére, hogy a gazdasági élet piaca e tekintetben is tudatosabbá, rendszere-sebbé váljék. Mivel ez részben beleesik a már tárgyalt gazdaságstatisztikai munkálkodás anyagába, ezúttal bővebben nem kívánok róla szólni.

Ha e két utóbbi kategória: a revizorok és a munkaközvetítés organizátorai, inkább csak a jövedelemelosztás tényezői volnának is, ez nem jelenti improduktív voltukat, *mihelyt a gazdasági életet ár emberre való vonatkozásában fogjuk fel és őt állítjuk bele célul.* Hogyha a gazdálkodás értelmét *az egy-egy emberié* jutó jövedelemben látjuk, akkor e jövedelem biztosítása, sőt fokozása eleve megéri a velejáráó költséget.

A magánhivatalnokok helyzetét – állásban és állás nélkül levökét egyaránt – lényegesen megjavítaná a *munkaidő korlátozása*. Ma ezen a téren sokhelyütt felháborító állapotok vannak, amelyek nemcsak egészségükben, de kulturális életigényeikben is valósággal felőrlik e modern rabszolgákat ugyanakkor, amidőn egy csomó embernek viszőni nem jut munka, s azok pusztulásra ítéltten tengődnek. Praktikusán elegendő volna a jogvédelem kimondása, tehát megállapodástól függetlenül a túlóradíj követelésének elismerése, természetesen utólag is, amikor már kilépett a hivatalnok a vállalat-tól és így fesztelenül érvényesítheti múltbeli igényét.

A közhivatalnokokra is rátérve, el kell ismernem, bár egyáltalán nem vagyok javukra elfogult, hogy egy nagyrészük sokat dolgozik. Más lapra tartozik, hogy munkájukban sok a felesleges, sőt káros matéria, ami a rendszer hibája. De ha a bürokrácia reformjára komolyan sor is kerülne – eddig a közön-ség érdekében nem gondoltak rá, most azonban pénzügyi okokból csakugyan megtörténhetik – és az adminisztráció anyagát erősen megrostálnák, ez nem tenné szükségessé a hivatalnoki létszám nagyarányú apasztását. Ma a hivatalnokok munkája, ideértve a bírákét is, sokszor igen gyenge minőségű, sablonos, gondolatnélküli, talán éppen a nagy

mennyiségnél fogva is. Ha a közigazgatást és bírászkodást nemcsak térfogatában, de tartalmában is megjavítanák, úgy a munka nyugodtabb, jobb végzése ellensúlyozná az aktamennyiségek csökkenését és nagyjában ugyanerre a hivatalnoklétszámra lenne szükség.

E minőségi reformhoz tartoznék hozzá, hogy a közigazgatásban, mai autokratikus jellegét levetve, tétessenek nyilvánossá a felek számára az iratok és a határozathozatalban legyen meg a komoly indokolás kötelessége a felelősség elvére építve, úgy, amint mindez megvan a bírászkodásban. Legalább azokban az ügyekben érvényesülhetne ez az analógia, ahol ellenérdekű felek állanak egymással szemben ugyanúgy, mint a bíróság előtt. Ez lehetővé tenné azt is, hogy *az ügyvédek* szerepe a közigazgatási eljárásokban ne legyen olyan bizonytalan értékű, sőt sokszor illuzórius, mint manapság. Meg nem vetendő nagyságú új munkaterület volna ez az ügyvédek részére, amelyen egzisztenciális szempontjaik érdekközösségben olvadnának össze a közönységével.

Az ügyvédek és mérnökök kategóriájában nem hunyhatunk szemet afelett, hogy sokan – nem is annyira tudásuk erejével, mint inkább az összekötetések ügyes szövésével – a megbízások olyan tömegét koncentrálják magukhoz, amelyet személyesen ellátni nem is tudnak, hanem azt, munkauzsoarának beillő díjazás mellett, diplomás bér munkásokkal végezteti el. Ezt a munkaerőcsbe ütköző állapotot legalább azzal lehetne visszaszorítani, hogy az ilyen foglalkozási ágakban a normális személyes keresetnek megfelelő határokon felül az adó progresszivitását ugrásszerűen kellene felfokozni, ami által a megbízások halmozása részben értelmét vesztené.

Az orvosoknál foglalkozásuk személyesebb természete folytán az ilyenméretű munkahalmaz kevésbé lehetséges, de még mindig elegendő veszedelmet jelent a betegpénztári állásoknak szokásos

kumulálása, amely a többi orvosnak is kárt okoz, de talán még több kárt – a betegeknek. Ez a visszasság egyébként Önmagától oldódnék meg, mi-helyt a biztosító intézményeknek reformjával a szabad orvosválasztást bevezetnék.

A munkamegosztás az orvosoknál más irányban is változtatható volna: ma a városok túl vannak halmozva orvossal s ugyanakkor a falvakon sok alkalmas terület betöltetlenül marad. Oka a falvaktól való húzódozásnak maga az orvostudomány specializálódó iránya is, amely ma már a fiatalabb generációk minden tagját megkísérti, de elsősorban természetesen az az irtózás, amelyet nem is annyira a kultúra, mint inkább a civilizáció hiánya iránt éreznek, különösen ha rossz közlekedéssel is elszigetelt helyről van szó. Ezeket az utóbbi akadályokat a közlekedés fejlődése – gondolva a szellemi közlekedés legújabb eszközére, a rádióra is – lassankint fel fogja oldani és talán némileg csökkenteni fogja a mai feszültséget.

Az orvosok területi eloszlásának egyenletesebbé válása annál inkább szükséges, mert *egyébként létszámuk növeléséről már nem igen lehet szó*; nemzetközi statisztikai összehasonlításban nézve, csak három európai országban van több orvos, mint mi-úalunk: Angliában (ahol 822 lakosra ösik egy orvos), Norvégiában (1067) és Svájcban (1231); ezután már mi következünk 1290-es arányszámmal; sőt a nemzetközi munkaügyi hivatalnak ez a statisztikája téves is, mert hazai statisztikánk szerint 7403 orvos van Csonka-Magyarországon, ami körülbelül a norvég helyzetnek felel meg. A kiválóan kultúrországként elismert Belgiumban vagy Svédországban csak 2344, illetve 2744 lakosra esik egy orvos! Viszont itt is arra kell gondolnunk, hogyha az egyetemes jólét a maihoz képest számottevően emelkednék, akkor az orvosok igénybevételére való képesség és készség olyan erős mértékben fokozódhatnék, amely minden eddigi statisztikánál nagyobb igénybevételt biztosítana számukra.

Új hivatalnoki fizetésrendszer.

Az eddigiekben új munkakörökről vagy a már ismert munkaterületeknek hatékonyabb igénybevételeéről, a mainál több emberrel való megszállásáról szóltam. Ezzel ki is merítettem volna tárgyamnak a címben megjelölt határait, de legyen szabad ezen túlmenőleg egyéb kérdésekre is kiterjeszkednem. Amint bevezetőül mondtam két probléma vár megoldásra: az elhelyezés feladatán kívül gondoskodni kell az állásban lévők mainál jobb dotálásáról is.

Olyan kérdés ez, amelynek célszerű megoldásához nem is kell minden esetben pénz. Gondolok mindenekelőtt a közhivatalnokokra. Ma fizetésük igen alacsonyan kezdődik és csak szolgálati idejük vegefélére ér el olyan fokot, amely emberibb életnívónak felel meg. A fizetési skála, ha magasra nem is emelkedik, oly meredeken van megalkotva, hogy például a miniszteri fogalmazóénál a miniszteri tanácsos fizetése négy szerte nagyobb. Ez a munka díjazása szempontjából is igazságtalan, mert ugyanazon képesítésű hivatalnokok működésében – természetesen mindig csak az átlagot hasonlítjuk az átlaghoz – ilyen értékkülönbség nem szokott lenni. Ha eltekintünk az egészen kezdő tisztviselőnek még tapogatózó és gyakorlatozó tevékenységétől, úgy néhány évi szolgálat után már hozzávetőleg azt a munkaminőséget nyújtja, mint az idősebbek; esetleg fiatalos ambícióiánál, el nem merevedett munkakészségénél fogva jobbat is. (Ez hivatalosan is elismerést nyer a bíráknál vagy még inkább a tanároknál, akik szolgálati idejük kezdetétől fogva ugyanazt a funkciót és önálló hatáskört szokták betölteni.)

De különösen visszás ez emberi szempontból: nem jelent egyebet, minthogy az életnek éppen fiatalabb szakát kell keresztül nyomorogniuk, amikor annak tisztességes értelemben vett élvezete még intenzívebb lehetne, amikor az életigények még nagy ob-

bak, sőt az életszükségletek is követelőzőbbek. Ez az a kor, amidőn családalapításról lehet szó, amidőn a gyermekeket nevelteni és egyáltalán testi megerősítésükről is gondoskodni kell.

Azok a hivatalos és társadalmi tényezők, akik annyira szeretik a családalapítás jelszavát hangoztatni, álszentességet követnek el, ha ennek anyagi eszközeit még ott sem akarják megadni, ahol ez külön áldozatot nem kíván. *Nem volna egyébről szó mint arról, hogy legalább azt a keveset, amit pályája során kap egy tisztviselő, egyenletesebb elosztásban nyújtsák neki.* Az egyazon képesítésű tisztviselőkre nézve tehát meg kellene állapítani, hogy átlagban milyen összeg az, amelyet szolgálati ideje alatt fizetésben felvesz és ezt nagyjában egyformán kellene elosztani. Nem vonatkoznék ez a középarányos számítás az egészen kezdő fokozatra, amelyet próbaidőnek lehet tekinteni és természetesen nem vonatkoznék azokra a magasabb hivatalfőnöki fokokra, amelyeket nem ér el, vagy legalább is nem volna szabad elérnie minden hivatalnoknak, így például a főiskolai képesítésű tisztviselőkre nézve megmaradna mai alacsony összegében a X. fizetési osztály, ahol pályájukat kezdik, viszont a IX-VI. fizetési osztályokban körülbelül egyenletesen elosztott átlagát kapnák annak, amit az ezekben eltöltött idő alatt ma mereven emelkedő skála szerint adnak nekik. Mindössze kis különbség maradna a fokozatok között, hogy szimbolizálja a hatáskörben, rangban való emelkedést. A különbségek csekélyisége nem rongálhatná a rangok megbecsülését senki szemében, aki azokat a maguk fogalmi lényegében tudja értékelni és nem téveszti össze az erkölcsi tartalmat a mögéje helyezett pénzfedezettel. De még kevésbé lehet erről szó annál fogva, hogy *ez a fizetésbeli közelség mindig csak egyforma képesítésű tisztviselők közt lenne meg,* akik maguk is végig fogják futni ugyanazt a létrát, társadalmi helyzetükre nézve pedig szolgálati időtől függetlenül lényegében egyformák – és

éppen ezért hasonló szükségleteik is vannak. (Magától értetődően a tisztviselői javadalmazásnak ez a szerkezete egyáltalán nem érinti a családi pótlék esetleges komoly kiépítését. A kettő egymástól független, magára a hivatalnok személyére, vagyis az alapfizetésre nézve aktuális maradna javaslatom akkor is, ha a családi pótlékolást a legszélesebb alapra, helyeznék, Sőt annyiban van kapcsolat is közöttük, hogyha a családtagok után komoly pótléket úgyse nyújtanak, legalább maga az alapfizetés beosztása simuljon hozzá a családfenntartás követelményeihez.)

A középosztály kollektív vagyongyűjtése.

Olyan fizetési szisztéma ez, amelyet természetesen a magánvállalatok is elfogadhatnának.

Rajniss Ferenc igen tisztelt barátom a sorozat bevezető előadásában az intellektuális középosztály fogalmát úgy határozta meg, hogy ide tartoznak mindazok az értelmiségi elemek, akik tőke nélkül fejtik ki szellemi munkájukat. Mihelyt tőkét is visznek bele szellemi termelésükbe, értelmiségi jellegtől függetlenül kiválnak a középosztályból. Ámde *nemcsak termelő, hanem tartaléktőke is vatt* és erre az utóbbira a középosztálynak is szüksége volna, hogy annak erejére támaszkodhassék rendkívüli alkalmakkor, aminő a betegség, állástalanság ftb. A középosztálynak egyes tagjai rendszerint nem szerezhethetnek maguknak ilyen tőkét, *gyűjthetnek ellenben kollektív vagyont*, amely mindegyiknek csekély hozzájárulását igényli és mégis elegendő mindegyikük számára, mert nem egyazon időpontban van rá szükségük; a betegség, az állástalanság különböző időben támadja meg egyiküket és másikat.

A kollektív vagyongyűjtés legpraktikusabban a biztosítás intézményében jelentkezik. Ide tartozik a betegség esetére szóló biztosítás, amelyre a középosztálynak is nagy szüksége van, de *ennek sine*

qua nonja lenne a szabad orvosválasztás, amely nélkül a biztosítás gyógykezelési szempontból teljesen bizonytalan értékű, emberileg pedig megalázó, különösen amikor intelligens rétegről van szó. A visszaélések automatikus elhárítását legjobban az biztosítaná, ha a felmerülő orvosi költségeknek csak egy részét fedezné a közös alap, míg másik részére nézve voltaképpen csak hitelezésről lenne szó, amelyet később lassan vissza kellene fizetnie. Ez a hitelezési szisztéma szinte automatikus módon helyettesítené az ellenőrzést, amely ma nemcsak költséges, de meggyalázó is.

Ilyen önszabályozó metódus mellett lehetséges volna *a magánhivatalnokra nézve a munkanélküliségi biztosítás bevezetése is*, amelyre feltétlenül szükség volna. Ma az állástalan emberre nézve az éhenhalás valósággal kodifikálva van, hiszen közsegélyben tőr vény szerint csak a munkaképtelen és nem a munkanélküli részesítendő. Ez voltaképpen az emberi szolidaritásnak megtagadása. De a humanitás vagy legalább is a sorsközösség érzésén kívül társadalompolitikai jelentősége is van e kérdés rendezésének, mert bármilyen szűk keretek közé szorítottak is a biztosítás – mint ahogy erre tömegpszichikai okokból szükség is lenne – meg fogja adni az erkölcsi függetlenség érzését azoknak a magánhivatalnokoknak, akik ma még a vezető állásokban is kényre-kedvre kiszolgáltatott jobbágyai a kapitalizmusnak.

Szükség volna a középosztály hiteligényeinek ellátására más tekintetben is, így különösen pályakezdés, családalapítás alkalmaira. Ma takarékoságot szokás tanácsolni, megfélejtkeznek azonban arról, hogy egy középosztálybeli embernél a takarékoságnak fogható eredménye csak pályája végefelé jelentkezhetik, utólagosan és nem akkor, amidőn arra leginkább volna szüksége, nem- is beszélve arról az eshetőségről, ha a megtakarított pénz, az állam jóindulatú közreműködésével, egy infláció özönvizében olvad el. Én tehát megfordítom a te-

tolt: *ne takarékoságon kezdjük, hogy tőkénk legyen, hanem a tőkét idejében nyújtó hitellel, amely a törlesztés folyamán szükségszerűen magával hozza a takarékoságot, sőt a hitelezés számára fedezetül megkívánható életbiztosítás a tőkegyűjtés folyamatát még jobban felduzzaszthatja.*

Amennyire helyes volna ezeknek a hitelintézményeknek megvalósítása, annyira nem kívánatos és legfeljebb átmenetileg szükséges rossz gyanánt fogadható el a kollektív fogyasztás olyan formáinak létesítése, mint a közös üdülőházak és hasonlók.

Az előbb idéztem azt a definíciót, amely szerint az értelmiségi középosztályhoz azok tartoznak, akiknek termelő tőkéjük nincs. De programmunk kirajzolásánál nem szükséges, hogy ebben a körben maradjunk. Sőt, kívánatos volna, hogy egyen kint minél többet lépjenek ki e definíció köréből és tudjanak átlendülni a tőkés társadalomba. Régi jelszó, hogy a középosztály fiai menjenek gazdasági pályára, az értelmiségi elemek igényeinek megfelelő, önálló gazdasági tevékenységhez azonban beidegzett tudás és tőke kell. Tipikusan középosztálybeli ember számára a tőke sokszor csak személyi hitel révén érhető el, tehát ennek, esetleg szövetkezeti keretekben való, kifejlesztése szükséges. Ez természetesen drága hitel a veszendőbe menő tőkék folytán, azonban legtöbbször még mindig jobb a semminél. Egyébként a gazdasági életnek tudatosabbá tétele, a konjunktúrákutató és gazdaságstatisztika nagystílusú kialakítása csökkentené a kapitalista rendszer ma annyira jellemző bizonytalanságait. Ennek jelentősége nemcsak anyagi, de gazdaságtudományi tekintetben sem volna megvetendő. A kapitalizmust a tőkén mint fogalmi lényegén kívül legjobban a kockázat szertelensége jellemzi, amely sokszor a vállalkozó erő kifejtésével aránytalan nyelésre vezet, de ugyanúgy meg nem érdemelt mértékben okozhat neki veszteséget is. Nyilvánvaló, hogy az esetlegességeknek ez a játéka folytonosan mállasztja a társadalom etikai elgondolását és ép-

pen ezért egyetemes gazdaságerkölcsei szempontból is, de materiális érdekből is, amely főleg éppen a vállalkozói tevékenységre tendáló középosztálynál érezhető, érdemes lenne foglalkozni *a veszteség elleni kölcsönös biztosítás* gondolatával. (Természetesen csakis úgy volna elképzelhető, hogy a csatlakozó tagok állandó szigorú revízióknak vessék alá üzletmenetüket.)

A középosztály és egyáltalán a kisebb existenciák gazdasági érvényesülhetéséhez hozzátartoznék a mai koncessziós rendszer megszüntetése, mert egyéb hibái mellett – amin ő a gazdasági élet mechanikus bénítása, a protekció-rendszer, a politikai függés fokozása – egyre jobban ód a ten dal, hogy néhány kiváltságos kezében halmozza fel a kereseti lehetőségeket, ami egyúttal a fogyasztótábor jövedelemcsökkenését is jelenti.

Ín álunk az ország katasztrofális megcsonkítása még jobban felfokozta azt a krízist, amely az értelmiségi osztályokat világszerte fojtogatja. Miután a megszállott területeken letelepedni nem lehet, kénytelenek vagyunk átmeneti elhelyezésképpen a kívándorlás propagálását megfontolni. Hitein szerint az intelligens embert kell legkevésbé féltetni attól, hogy a távolság elszakítja őt lélekben is a nemzetől. A műveltség sokkal differenciáltabb lelkiséggel jár, semhogy egykönnyen bele tudjon helyezkedni idegen kultúrába. Ennek tudatában merem ajánlani, hogy ezt a külföld felé máris megnyilatkozó úti-készséget szervezni kellene az alkalmas helyek és foglalkozási ágak felkutatásával s az összeköttetések megteremtésével.

Ismétlem azonban, az intelligencia válsága világjelenség, amely mindenfelé egyre fokozódó méreteket mutat. Ennek a krízisnek oka az, hogy *a kultúr-igényesség gyorsabb ütemben halad előre, mint a gazdasági erők fejlődése*. Egyre több ember akar

műveltséget szerezni, sokszor nem is a kultúra, hanem az ehhez kapcsolódó társadalmi emelkedés kedvéért. Szinte veszedelmes gyorsulást adott ennek a fejlődésmenetnek a sajtó után most a rádió. Alig hihető, hogy ez a művelődési vágy racionalizálható legyen és el kell készülni arra, hogy a krízis katalizmává fokozódik. Végso kifejtésben el kell mégis jönnie annak az időnek, amikor a természettudományok továbbfejlődése révén a primärer javak előállítása az emberiségnek aránylag csekély idejét fogja igénybe venni, az emberek mind kevésbbé lesznek lekötve és a fizikai dolgozóknak szintén lesz érkezésük, hogy kultúrjavakat is élvezhessenek, felesleges tehát evégből feljebb törtetniök. (Svédországban és ínéginkább Dániában a kisbirtokosok jelentékeny része középiskolát végzett.) De meg fog oldódni ekkor a feltörekvés feszültsége társadalmi szempontból is, mert a műveltségbeli nívó egyenletesebbé válván, a társadalmi megkülönböztetések is csökkenni fognak, *ezúttal már nem a nyersen értelmzett demokratizálás felé húzó erejével, ha new a nép kulturális felemelkedése következtében.*

De addig is, amíg a középosztály külön, elszigetelt réteget alkot a társadalomban, helyzetének megoldása *egyetemes érdek*. Emelkedett nemzeti közgondolkodás, irányítani képes és kész közvélemény csakis szellemi és anyagi erejében biztos középosztály mellett képzelhető el. Éneikül nemcsak a politikában marad vezér nélkül a nép, de még a társadalmi mozgalmak is fiktívvé válnak, hiszen a középosztály volna hivatva, hogy *önerejéből* vezetett egyesületeken keresztül a nemzetéleletet áramlásban tartsa. Hol van ma ez a politikai és társadalmi függetlenség? Hol vannak azok az egyesületek, amelyek közvetlenül vagy közvetve nem hivatalos közületek pénzéből tartják fenn magukat?

A reformnak az értelmiségi szukreszcencia megválasztásánál kell kezdődni, így a kezdő köztisztviselők kinevezésénél az angliai és franciországi versenyvizsgálati módszer hővezetésétől sem kellene

visszariadni. Nagyjelentőségű volna a függetlenség-érzésének kinevelésére szolgálati pragmatika kidolgozása, de egyáltalán *az egész előlépési rendszer ma egyetlen függésbe kapcsolt láncának elszakítása és a politikai erőket képviselő miniszter hatalmának a közbenső hivatal főnökök közt egészséges egyensúly-rendszerbe való megosztása*, – a magánhivatalnoknál ugyancsak szolgálati pragmatikán kívül a felmondási idő fokozatos növekedésének kimondása és a már említett állástalansági biztosítás.

Ez volna a szervezeti kerete azoknak az anyagi erőknél és materiális lehetőségeknek, amelyekre természetesen elsősorban lenne szükség. Az anyagi erőforrásoknak keresésében, amint lépésről-lépésre előre haladtunk, sehohsem tekintettük a középosztályt öncélnak, érvényesülésének lehetőségeit mindenütt a közösség érdekeivel harmóniában kutattuk. Ennek során láttuk azt is, hogy az értelmiség sorsát a nemzetétől el nem választhatja; *jobb jövőt csak a mostani gazdasági és szociális rend egyetemes átalakításától remélhet*; egy olyan átalakulástól, amely a termelést a nép *fogyasztókészségéhez* szabott feladatként fogja kezelni és a gazdasági élet céljául minden ember tisztességes jövedelmét tűzi ki, annak a nagy igazságnak tudatában, hogy a termelésnek a megfelelő jövedelemeloszlás nyújtja a legbiztosabb piacot.

A középosztálynak az életösztön, az okosság és vezérlő hivatásának felelősségérzete saját és a nemzet érdekében egyaránt azt parancsolja, hogy álljon élére a nemzet egyetemét átfogó mozgalomnak, amely egy új, becsületesebb gazdasági és szociális rendszer kiformalására van hivatva. Ha ezt a feladatát komolyan és bátran teljesíti, talán még visszaszerezheti régi pozícióját – és népe bizalmát, amelyet oly szomorúan és szégyenletesen elvesztett.

**TÉTELEK ÉS JAVASLATOK
AZ ÉRTELMISÉG VÁLSÁGÁNAK
MEGOLDÁSÁHOZ**